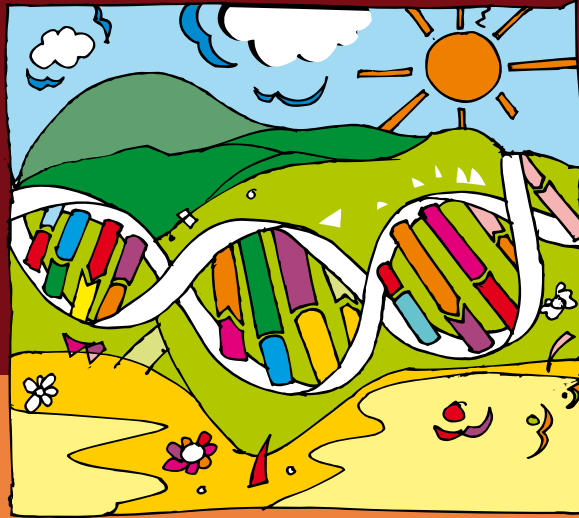

Dr. Mandl József

B I O K É M I A

Aminosavak, peptidek, szénhidrátok,
lipidek, nukleotidok, nukleinsavak,
vitaminok és koenzimek

Semmelweis Kiadó

Semmelweis Orvostudományi Egyetem
Orvosi Vegytani, Molekuláris Biológiai és Pathobiokémiai Intézet

Igazgató: Dr. Mandl József egyetemi tanár

Írták:

Dr. Hrabák András
Dr. Idei Miklós
Dr. Mészáros György
Dr. Staub Mária
Dr. Tóth Miklós
Dr. Vér Ágota

Szerkesztette:

Dr. Mandl József

© *Dr. Mandl József, 2006*

ISBN 963 9656 18 6

Az e-könyv a **Biokémia** Aminosavak, peptidek, szénhidrátok, lipidek, nukleotidok, nukleinsavak, vitaminok és koenzimek szerkezete és tulajdonságai (szerkesztette: Dr. Mandl József) c. könyv 2006-os kiadása alapján készült.

ISBN e-book 978 963 331 004 5

A könyv és adathordozó (legyen az e-könyv, CD vagy egyéb digitális megjelenés) szerzői jogi oltalom és kizárólagos kiadói felhasználási jog alatt áll. Az e-könyv kódrendszer – DRM, avagy digitális másolásvédelem – feltörése bűncselekmény! Bármely részének vagy egészének mindennemű többszörözése kizárólag a szerkesztő, a szerzők és a kiadó előzetes írásbeli engedélye alapján jogszerű.

Felelős kiadó: Táncos László igazgató
Tördelőszerkesztő: Békésy János
Borító: Táncos László
SKD: 0083-e

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	7
1. AMINOSAVAK, PEPTIDEK	9
1.1. Aminosavak	9
1.1.1. Az aminosavak szerkezete, elnevezése	9
1.1.2. Az α -aminosavak fontosabb szerkezeti sajátosságai	10
1.1.3. Az aminosavak fizikai-kémiai tulajdonságai	11
1.1.3.1. Az aminosavak töltése, titrálása	11
1.1.3.2. Az aminosavak fényelnyelése és fluoreszcenciája	14
1.1.4. Az aminosavak reakciói	14
1.1.4.1. Az aminocsoport reakciói	14
1.1.4.2. A karboxilcsoport reakciói	16
1.1.4.3. Az oldalláncok reakciói	16
1.1.4.4. Az aminosavak kimutatására szolgáló színreakciók	17
1.1.4.5. Az aminosav-analítika alapelvei, az aminosavak szétválasztása	18
1.1.5. Biológiai szempontból fontos aminosavak és származékaik	18
1.1.5.1. Fehérjealkotó aminosavak	18
1.1.5.2. Nem fehérjealkotó aminosavak	21
1.2. Peptidek. A peptidek szerkezeti felépítésének alapelvei	23
1.2.1. A peptidek fogalma	23
1.2.2. A peptidkötés legfontosabb tulajdonságai	24
1.2.3. A peptidek fizikai-kémiai tulajdonságai	25
1.2.4. A peptidek elsődleges szerkezete és annak meghatározása	25
1.2.5. A peptidek kémiai szintézise	27
1.2.6. Biológiai szempontból fontosabb peptidek	29
1.2.7. Egyéb, biológiailag jelentős peptidek	31
1.2.8. A peptidek és fehérjék térszerkezetének néhány érdekessége	32
1.2.9. A fehérjeszerkezet néhány törvényszerűsége	35
1.2.10. A térszerkezet kialakulásának termodinamikai viszonyai	35
1.2.11. A peptidek és fehérjék szerkezetének kialakulása in vitro	36
1.2.12. Az in vitro és in vivo fehérjeszerkezet kialakulás különbségei	37
2. SZÉNHIDRÁTOK	39
2.1 Bevezetés	39
2.2 A szénhidrátok csoportosítása	39
2.3 Monoszacharidok	40

2.4	A monoszacharidok kiralitása	41
2.5	A mutarotáció, a monoszacharidok szerkezete vizes oldatban	45
2.6.	A monoszacharidok kémiai tulajdonságai	50
2.7	Diszacharidok	58
2.8	Oligoszacharidok	63
2.9	Poliszacharidok (glikánok)	63
	2.9.1. <i>Homopoliszacharidok</i>	65
	2.9.1.1. <i>Növényi eredetű poliszacharidok</i>	65
	2.9.1.2. <i>Állati eredetű poliszacharidok</i>	68
	2.9.2. <i>Heteropoliszacharidok (heteroglikánok)</i>	71
3.	LIPIDEK	77
3.1	Általános tulajdonságok	77
	Lipidek felosztása	77
3.2	Zsírsavak	78
	Természetes zsírsavak és nevezéktauk	78
3.3	Zsírok és olajok	82
	Trigliceridek mint tartaléktápanyagok	82
3.4.	Foszfatidsavszármazékok	84
	3.4.1. Glicerofoszfátidok felépítése	84
	3.4.1.1. <i>Sztereospecifikus számozás</i>	85
	3.4.1.2. <i>Glicerofoszfátidok osztályozása</i>	85
	3.4.1.3. <i>Glicerofoszfátidok kémiai viselkedése</i>	88
	3.4.1.4. <i>Glicerofoszfátidok hidrolízise</i>	88
3.5.	Plazmánsav és plazmánsav származékok	89
3.6.	Szfingolipidek	90
	3.6.1. Szfingofoszfolipidek (szfingofoszfátidok)	91
	3.6.2. Szfingoglikolipidek	92
	3.6.2.1. <i>Neutrális szfingoglikolipidek</i>	92
	3.6.2.2. <i>Gangliozidok</i>	93
	3.6.2.3. <i>Szulfatált glikolipidek (szulfátidok)</i>	94
3.7.	A biológiai membránok, a foszfo- és glikolipidek előfordulása	94
3.8.	Viaszok	97
3.9	Szterinek	97
3.10.	Terpének és terpénszármazékok	101
3.11.	Epesavak	103
3.12.	Szteroid hormonok	105
	3.12.1. <i>Kortikoszteroidok</i>	105
	3.12.2. <i>Női nemi hormonok (ösztrogének és progesztagének)</i>	107
	3.12.3. <i>A hím nemi hormon és az androgének</i>	108
3.13.	Eikozanoidok	110

4. NUKLEOTIDOK – NUKLEINSAVAK	115
4.1. A nukleinsavak építőkövei	116
4.1.1. A purin- és pirimidin bázisok	117
4.1.2. A nukleozidok	118
4.1.3. A nukleotidok	119
4.1.4. Bázis- és nukleozidanalógok	123
4.2. A polinukleotid lánc elsődleges és másodlagos szerkezete	127
4.2.1. A DNS kettős helix	128
4.2.2. A DNS szerkezet változások alapja	131
4.2.3. DNS triplahelix kialakulása oligonukleotidok kötődésével	135
4.3. A DNS szerkezetváltozásai	137
4.3.1. DNS denaturálás és renaturálás	137
4.3.2. A DNS-hibridizálás alapja a bázispárképzés	138
4.4. Az egyszálú nukleinsavak másodlagos szerkezete	139
4.4.1. A fordított ismétlések szerepe a másodlagos szerkezetben	140
4.4.2. A zárt, cirkuláris DNS szerkezete	142
4.4.3. A zárt dsDNS helyi szerkezetváltozásai	143
4.5. A DNS-molekula hossza, információtartalma, másolása	144
4.6. Az RNS	145
4.6.1. Az RNS biológiai szerepe	146
4.6.2. Az mRNS	146
4.6.3. A tRNS	148
4.6.4. Az rRNS	150
4.6.5. A snurp-ok	152
5. VITAMINOK ÉS KOENZIMEK	153
5.1. Vitaminok fogalma	153
5.2. Koenzimek fogalma	153
5.3. Koenzimeket igénylő reakciótipusok	154
5.4. Vízoldékony vitaminok és koenzimek	156
5.4.1. Niacin vitamin, NAD és NADP ⁺ koenzimek	156
5.4.2. B -vitamin (Riboflavin), FMN, FAD	158
5.4.3. C-vitamin, aszkorbinsav	160
5.4.4. B-vitamin (piridoxin), piridoxál foszfát	161
5.4.5. Fólsav vitamin - tetrahidrofólsav	162
5.4.6. B-vitamin (kobalamin)	164
5.4.7. H-vitamin (biotin)	165
5.4.8. B-vitamin (tiamin) -tiamin pirofoszfát	167
5.4.9. B3 -vitamin (pantoténsav), Koenzim A	167

5.5. Nem vitamin jellegű koenzimek	170
5.5.1. Liponsav	170
5.5.2. Ubikinonok	171
5.5.3. Dolikolok	172
5.6. Zsíroldékony vitaminok	172
5.6.1. A-vitamin	172
5.6.2. D-vitamin	174
5.6.3. E-vitamin	175
5.6.4. K-vitamin	175

Előszó

A Biokémia jegyzet az első év második szemeszterét hallgató orvos- és fogorvostanhallgatók részére készült. Az Orvosi Biokémia egyetemi tankönyv (*írta: Ádám Veronika, Faragó Anna, Machovich Raymund, Mandl József, szerkesztette: Ádám Veronika*) kiegészítéseként elsősorban a korábban „leíró biokémia” néven tárgyalt tananyagot tartalmazza. A molekuláris medicina korában rendkívül fontos az élő szervezetet alkotó molekulák szerkezetének és tulajdonságainak megismerése. A jegyzet elsősorban azokkal a molekulákkal foglalkozik, amelyek a biokémiai folyamatok résztvevői. Ismerete elősegíti a folyamatok molekuláris logikájának megértését. A jegyzet mindazon oktatói tapasztalat felhalmozódása alapján íródott, amit a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Orvosi Vegytani, Molekuláris Biológiai és Pathobiokémiai Intézetének oktatói az elmúlt évtizedekben a biokémia oktatásában szereztek.

A lektorálásért és a segítő kritikai megjegyzésekért a jegyzet készítői köszönetüket fejezik ki Dr. Szikla Károly egyetemi adjunktusnak (SOTE Orvosi Biokémiai Intézet).

Dr. Mandl József

TER
OX
ly

A Semmelweis Kiadó új szolgáltatásai:

- **könyveit, jegyzeteit kinyomtathatja digitális műhelyünkben!**

Rendelésfelvétel:

LEGENDUS
Könyvesbolt

Budapest, Nagyvárad tér 4.
Semmelweis Egyetem, NET Aula
Tel., fax: 210-4408

EOK
Könyvesbolt

Budapest IX., Tüzoltó utca 37-47.
Tel.: 459-1500/60000

- **nyomdai szolgáltatások!**

Tájékoztatjuk Tisztelt Olvasóinkat, hogy a Semmelweis Kiadó hivatalosan átvette a házinyomda eddig végzett tevékenységeit. Ezeket a továbbiakban digitális műhelyünk szolgáltatja!
A részletekről érdeklődjön az alábbi elérhetőségeken:

POSZTER
BOX
Digitális műhely

Konferencia-, művészeti, dekorációs poszterek nyomtatása, tervezése papírra, vászonra hozott téma alapján vagy a kínálatból
Prezentációkészítés
Fénymásolás
Digitális nyomtatás

A Semmelweis Egyetem központjában!
1089 Budapest, Nagyvárad tér 4.
Semmelweis Egyetem, NET, 1. emelet,
a büfével szemben
Tel: 459-1500/56218, 06 20 374-0160
E-mail: bralaj@net.sote.hu